

ثبت رسمی ازدواج و طلاق (۵)

مهدی کریم پور

مدیر کل امور اسناد و سردفتران

ثروثشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شپوهنځي ښوونځي ښوونځي
پرتال جامع علوم انساني

بخش پنجم

ثبت ازدواج و طلاق

چون بحث ما در مورد چگونگی ثبت ازدواج و طلاق و تشریفات مربوط به آن است، لذا در این جا از پرداختن به اهمیت نکاح و آثار فردی، و حقوقی و اجتماعی و نیز سوابق تاریخی آن خودداری کرده در مبحث مربوط به دفتر اسناد رسمی نیز برای اجتناب از اطاله کلام و امکان تغییر در بخشنامه‌ها در آینده، از ذکر مقررات مندرج در بخشنامه‌های ثبتی خودداری شده است، لکن در مورد ثبت نکاح و طلاق نظر به ویژگی آن به بخشنامه‌های صادره شده در این خصوص اشاره خواهد شد؛ باشد که برای علاقه مندان و دست اندرکاران به کار آید.

تا سال ۱۳۱۰ از دواج و طلاق اشخاص به ثبت نمی‌رسید و در نتیجه ضوابط خاصی بر این امور حاکم نبود، مگر ضوابط شرعی که البته رعایت آن‌ها عملاً و عرفاً الزامی بود. در مرداد ماه ۱۳۱۰ قانون ازدواج مشتمل بر ۲۰ ماده که مقررات طلاق را هم در برداشت، از تصویب گذشت و مقرر گردید در نقاطی که وزارت عدلیه تعیین و اعلام کند، ازدواج و طلاق و رجوع باید در یکی از دفاتر رسمی مطابق نظامنامه به ثبت برسد. مردی که از این مقررات تخلف می‌کرد به یک تا شش ماه حبس محکوم می‌شد و چنانچه عاقدی که در نقاط مذکور بدون داشتن دفتر رسمی به اجرای صیغه ازدواج یا طلاق یا رجوع مبادرت می‌ورزید، به مجازات فوق محکوم می‌شد. همین مجازات برای مردی که در نقاط آگاهی نشده مبادرت به ازدواج یا طلاق یا رجوع می‌کرد و تا بیست روز به یکی از دفاتر رسمی ازدواج و طلاق مراجعه نمی‌کرد هم پیش بینی شده بود؛ مجازات‌های

مذکور به حکایت مندرجات روزنامه رسمی شماره $\frac{۱۱۵۰۲}{۶۳/۶/۳}$ به وسیله شورای نگهبان غیر شرعی اعلام شد.

با وجود این در سال ۱۳۷۰ قانون مجازات اسلامی به تصویب رسید، و در ماده ۶۴۵ این قانون مجازات مزبور دوباره برقرار و تصویب شده است که متن این ماده عیناً نقل می‌گردد:

ماده ۶۴۵: «به منظور حفظ کیان خانواده، ثبت واقعه ازدواج دائم و طلاق و رجوع طبق مقررات الزامی است. چنانچه مردی بدون ثبت در دفاتر رسمی مبادرت به ازدواج دائم، طلاق و رجوع نماید به مجازات حبس تعزیری تا یک سال محکوم می‌گردد.»

ذکر این نکته ضروری است که در سالیان گذشته با آن که تلاش می‌شد عموم مردم مکلف به رعایت مقررات یاد شده باشند، این امر در عمل با توفیق کامل مواجه نبوده و اکنون نیز پس از گذشت ۶۶ سال بسیاری از افرادی که به اصطلاح با «عقد عادی» زن و شوهر شده و می‌شوند. البته بدیهی است که این اشخاص بعداً از لحاظ سابقه سجلی بعدها دچار مشکل می‌شوند؛ چه طبق ماده ۳۱ قانون ثبت احوال، دفاتر رسمی ازدواج و طلاق مکلف‌اند وقایع ازدواج و طلاق و رجوع را که در دفتر مربوط ثبت می‌کنند، در شناسنامه زوجین درج نمایند و حداکثر هر پانزده روز یک بار روی نمونه‌های ویژه تهیه و به ثبت احوال محل تحویل دهند که ثبت احوال نیز مراتب را در سوابق سجلی زوجین درج می‌کند.

مع ذلک اشخاصی که وقایع ازدواج، طلاق، بذل و رجوع را به ثبت نرسانیده باشند، می‌توان به موجب ماده ۳۲ قانون ثبت احوال در یکی از دفاتر اسناد رسمی حسب مورد اقرارنامه رسمی تنظیم کنند که با ارائه آن، مراتب در اسناد سجلی و ثبت احوال آنان درج می‌گردد، مشروط بر این که هنگام تنظیم اقرارنامه سن زوج از بیست سال و زوجه کم‌تر از ۱۸ سال نباشد و در اقرارنامه دیانت زوجین که باید از ادیان رسمی باشد تصریح گردد.

نحوه ثبت ازدواج و طلاق

در مبحث مربوط به ثبت سند در دفتر اسناد رسمی گفته شد که سردفتر قبل از ثبت سند باید حق الثبت متعلق را دریافت دارد (از طریق واریز به بانک)، اما در مورد ثبت ازدواج و طلاق چنین نیست، زیرا بر طبق ماده ۲ قانون مزبور: «برای ثبت ازدواج و طلاق دولت حق الثبت نخواهد گرفت»، بلکه سردفتر ازدواج و طلاق طبق تعرفه فقط حق التحریر دریافت می‌کند.

حتی به اسناد مربوط به تنظیم اقرارنامه وصول مهر، یا سند افزایش مهری که حین العقد معین شده - که البته به افزوده، مهر گفته نمی‌شود - و در دفتر اسناد رسمی تنظیم می‌گردد، حق الثبت تعلق نمی‌گیرد (بند ۱۱۰ و ۱۱۵ مجموعه بخشنامه‌های ثبتی تا اول مهر ماه ۱۳۶۵). سردفتر رسمی ازدواج مکلف است ابتدا گواهی‌های لازم در مورد نداشتن امراض مسری مهم مذکور در مقررات و تزریق واکسن ضد کزاز برای بانوان و عدم اعتیاد به مواد مخدر و گواهی مربوط به تالاسمی را اخذ و سپس مبادرت به ثبت ازدواج کند و هرگاه بدون اخذ گواهی تندرستی نکاحی را ثبت کند، مرتکب جرمی عمومی شده که رسیدگی به آن با مراجع قضایی است.

اگر تبعه دولت ایران مقیم خارج از کشور باشد، می‌تواند از مراجع صلاحیتدار محل گواهی نداشتن امراض مسری را اخذ کند و به تأیید کنسولگری ایران برساند و سپس به پزشکان مجاز محل ثبت ازدواج تسلیم کند تا بر طبق آن، گواهی‌نامه صادر گردد (بند ۱۹۷ مجموعه بخشنامه‌های ثبتی).

برای ثبت ازدواج، اگر زوجین از اتباع ایران باشند، سردفتران ازدواج ضمن رعایت موازین شرعی و قانونی از لحاظ قرابت و سن و غیره باید به قانون مربوط به رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه که مذهب آنان به رسمیت شناخته شده نیز توجه داشته باشند. همچنین است خودداری از ثبت نکاح دائم مسلم با غیر مسلمه. در نکاح دائم با این که تعیین صدق ضرورت ندارد، اما تعیین مهر امر متداولی است، از قبیل تعیین وجه نقد یا طلا یا سکه و گاه صدق غیر منقول تعیین می‌شود که در این مورد

سردفتر ازدواج باید قبلاً وضعیت ملک را از ثبت محل استعلام و در صورت فقدان اشکال، مبادرت به ثبت کند. این امر در دفتر اسناد رسمی صورت می‌پذیرد و سردفتر باید عین قبالة را مانند سند رسمی در دفتر سردفتر ثبت و امضاء کند و سپس در ظهر قبالة شماره و تاریخ ثبت دفتر را ذکر کرده، امضاء کند و خلاصه آن را به ثبت محل ارسال دارد (بند ۱۵۳ مجموعه بخشنامه‌های ثبتی).

در صورتی که زوجه مطلقه رجعیه باشد، سردفتر ازدواج باید قبلاً از سردفتری که طلاق زوجه را ثبت کرده استعلام کند تا از عدم رجوع مطمئن شود.

اگر یکی از زوجین تبعه بیگانه باشد، علاوه بر ارائه گذرنامه باید پروانه اقامتش را نیز ارائه دهد. به علاوه اگر زوج، غیر ایرانی و زوجه ایرانی باشد باید موافقت وزارت کشور هم اخذ گردد (بند ۱۸۱ و ۱۸۴ مجموعه بخشنامه‌های ثبتی).

هرگاه زنی غیر ایرانی بخواهد با مرد ایرانی ازدواج کند، سردفتر ازدواج باید احراز کند که زن، مجرد و فاقد همسر است (بند ۱۸۸).

پس از رعایت مقدمات فوق که مقررات آن به اجمال ذکر شد، سردفتر ازدواج مبادرت به ثبت ازدواج یا طلاق در دفتری می‌کند که مجلد بوده، کلیه صفحات آن برگ شماری گردیده است که البته باید دارای مهر و امضای مرجع قضایی و یا نماینده وی باشد. به علاوه سردفتر باید تاریخ و نمره ثبت را با تمام حروف در دفتر و نیز بر روی اوراق ازدواج و طلاق بنویسد. و اگر احتیاج به تصحیح و اضافات باشد، مراتب در ستون ملاحظات نوشته می‌شود و به امضای سردفتر می‌رسد. سردفتر مجاز به تراشیدن، پاک کردن و الحاق در دفتر ثبت ازدواج و طلاق نیست و اگر چنین کند، رسیدگی به جرم او با مراجع صالح قضایی است. و هرگاه هویت زوجین نزد صاحب دفتر محرز نباشد، دو نفر معروف و معتمد باید حضوراً هویت آنان را تصدیق کنند که مراتب در دفتر قید شود و به امضای آنان می‌رسد.

بدیهی است در صورت عدم احراز هویت طرف یا طرفین، سردفتر باید از ثبت سند خودداری ورزد.

زوج یا زوجه شخصاً یا وکیل ثابت الوکاله آنها باید ثبت دفتر و نکاحیه و طلاقنامه را امضاء کنند و در صورتی هم که زوجین یا یکی از آنان بیسواد باشد، باید یک نفر باسواد که طرف اعتماد شخص بی سواد است در دفتر حاضر گردد، اگرچه از شهود یا معرفان زوجین باشد. شخص معتمد باسواد باید ثبت سند ازدواج و یا طلاق را برای بیسواد قرائت کند و رضایت وی را در ذیل سند قید کرده، اثر انگشت شخص بی سواد در ثبت را تصدیق و امضاء کند (ماده ۱۰ نظامنامه ثبت ازدواج و طلاق). هرگاه زوجین یا یکی از آنها کر یا گنگ و یا کور باشد علاوه بر معرفان هر یک باید یک نفر از معتمدان خود را حاضر کند. این شخص باید به نحوی انتخاب شود که قادر باشد با اشاره مطالب را تفهیم کند. مراتب باید در متن دفتر و در ستون ملاحظات قید و به امضا صاحب دفتر برسد (ماده ۱۲ نظامنامه ثبت ازدواج و طلاق). البته به این امر در ماده ۶۴ قانون ثبت نیز تصریح شده است. بر طبق ماده ۲۹ قانون دفاتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۵۴ سردفتران ازدواج و طلاق نیز مکلف به رعایت مفاد مواد ۴۹ تا ۶۹ قانون ثبت هستند، از جمله خودداری از ثبت سند برای اقربا و به منفعت خود یا برای کسانی که در تحت ولایت یا وصایت یا قیمومت آنان هستند یا با آنان قرابت نسبی تا درجه چهارم یا سببی تا درجه سوم دارند یا در خدمت آنان هستند (ماده ۵۳ قانون ثبت).

در دفتر ثبت نکاح رعایت موارد ذیل لازم است:

الف) برای ثبت ازدواج

۱. نمره و تاریخ ثبت با تمام حروف،
۲. تاریخ وقوع عقد (روز، ماه، سال) با تمام حروف،
۳. اسم زوج و زوجه به نحوی که در هویت آنها تردید نباشد،
۴. این که نکاح دائم است یا منقطع و در صورت منقطع بودن، مدت آن چیست؟
۵. مهر،
۶. سایر شرایط ضمن عقد نکاح یا ضمن عقد لازم دیگر که بین زوجین مقرر شده

است،

۷. امضای زوجین و معتمد و غیره که قبلاً بیان شده است.

ب) برای طلاق

۱. نمره و تاریخ ثبت با تمام حروف،

۲. تاریخ طلاق (روز، ماه، سال) با تمام حروف،

۳. اسم زوجه و زوج به نحوی که در هویت آنان تردید نباشد،

۴. نوع طلاق از رجعی و بائن و در صورت رجعی بودن تصریح به این که دفعه چندم

است.

۵. امضای اشخاصی که شرح آن در ماده ۱۰ نظامنامه گذشت (ماده ۱۳ نظامنامه).

پس از انجام یافتن تشریفات فوق صاحب دفتر مکلف است فوراً پس از ثبت نکاح یا طلاق دو نسخه از سواد ثبت را تهیه کرده و به امضای اشخاصی که دفتر ثبت را امضای کرده‌اند برساند و به هریک از زوجین و یا زوجین سابق یک نسخه بدهد. (ماده ۱۴ نظامنامه) سواد مزبور همان عقدنامه یا طلاقنامه است. بنابراین اگر زوجین سابق هر کدام یک نسخه از عقدنامه یا طلاقنامه را مطالبه کنند، حق قانونی آنان است و خودداری سردفتر ازدواج یا طلاق از اجابت این درخواست، تخلف محسوب می‌شود. النهایه سند نکاح یا طلاقی که بر طبق نظامنامه به ثبت برسد سند رسمی است و برای رسمیت آن علاوه بر رعایت مواردی که گذشت، امضای زن و شوهر در سند ازدواج و شوهر در طلاق نامه و امضای مجری یا مجریان صیغه ازدواج یا طلاق و امضای دو شاهد یا بیش تر لازم است، به نحوی که سند در مجموع دست کم دارای ۶ امضا باشد (ماده ۱۵ نظامنامه و ماده ۲ نظامنامه مصوب آبان ۱۳۱۰). این اسناد (سند ازدواج و سند طلاق) بر طبق ماده ۱۵ نظامنامه، مشمول ماده ۹۲ قانون ثبت هستند و بدون احتیاج به صدور حکمی از محاکم دادگستری لازم الاجرایند و به تقاضای زوجه یا قائم مقام قانونی او اجراییه صادر خواهد شد که نحوه اقدام در آیین نامه اجرای مفاد اسناد رسمی آمده است.

پس از ثبت ازدواج در مورد کسانی که تبعه خارجه‌اند، تکالیف دیگری بر عهده

از ثبت، سردفتر مکلف است گذرنامه و جواز اقامت زن را اخذ و آن دو را همراه اعلامیه‌ای حاکی از تاریخ وقوع ازدواج و شماره و تاریخ و محل صدور عقدنامه و نام و نام خانوادگی زوجه قبل از ازدواج و نام پدر و شماره و تاریخ و محل صدور گذرنامه و جواز اقامت او و تابعیت زوجه قبل از ازدواج و نام و نام خانوادگی و نام پدر زوج و تاریخ و شماره و محل صدور شناسنامه او - با ذکر محل سکونت زوجین - از طریق واحد ثبتی محل به نیروهای انتظامی مربوط ارسال کند.

بعد از ثبت ازدواج زنان ایرانی با تبعه خارجه، ضمن رعایت ماده ۱۷ قانون ازدواج، وقوع عقد باید طی اعلامیه‌ای مشعر بر نام و نام خانوادگی و تابعیت زوج و شماره گذرنامه وی و محل صدور آن و شماره و محل صدور اجازه نامه ازدواج و جایگاه زوج و زوجه و شماره ورقه هویت زوج و محل صدور آن، مانند ازدواج زن خارجی با مرد ایرانی به مرجع مذکور ارسال گردد (بند ۱۸۲ و ۱۸۵ مجموعه بخشنامه‌های ثبتی).

مواد دیگری که اطلاع آن برای سردفتران ازدواج و طلاق ضرورت دارد این است که سردفتران ازدواج و طلاق مکلفند دفاتر و نکاحیه‌ها را از واحد ثبتی متبوع خود دریافت دارند و اگر کفالت دفتر دیگری به سردفتر ازدواج یا طلاق محول گردد، ثبت وقایع ازدواج یا طلاق در دفتر تحت کفالت ممنوع است و همچنین است خودداری از خروج از حوزه مأموریت مگر با اجازه سازمان ثبت اسناد و املاک کشور همچنین اگر در عقد منقطع، زوج بقیه مدت را زوج به زوجه بذل کند چون طلاق مربوط به عقد دائم است، برای بذل مدت نیاز به حکم دادگاه نیست.

در خصوص ثبت طلاق، سردفتر طلاق پس از ثبت و تکمیل دفتر و طلاقنامه، رونوشت اداری آن را به دفتر ازدواجی که واقعه را ثبت کرده ارسال دارد و سردفتر ازدواج مکلف است موضوع را در ستون ملاحظات قید کند. اگر زوجه به طلاق رجعی مطلقه شد، برای ثبت نکاح سردفتر ازدواج وظیفه دارد ابتدا مراتب را از دفترخانه طلاق استعلام و در صورت عدم رجوع زوج و موانع دیگر نسبت به ثبت ازدواج مبادرت کند. سرانجام این که سردفتر طلاق باید شرایط و صحت طلاق را احراز کند و سپس اقدام

لازم را معمول دارد (بند ۱۴۷، ۱۶۱، ۱۶۵، ۱۷۲، ۱۷۴، ۱۸۹، ۱۹۱ و ۱۹۴ مجموعه
بخشنامه‌های ثبتی تا مهر ماه ۱۳۶۹).

شپوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی